

motief

antroposofie
in nederland

Wat doet de Sociale Sectie eigenlijk? – 6

Kunst in de Heilige Driehoek – 8

Je eigen lichaam is je instrument – 10

Kunst in de Heilige Driehoek

HOOP

De 2e Biënnale Kunst in de Heilige Driehoek zou oorspronkelijk in Oosterhout plaatsvinden in september 2020, maar vanwege de coronacrisis werd het bijna een jaar later: van 10 juli tot 15 augustus 2021. Het thema HOOP dat de tentoonstelling vanaf het begin had meegekregen, werd hierdoor bijzonder actueel. De Heilige Driehoek, in de volksmond ooit als zodanig betiteld, bestaat uit drie kloosters met de bijbehorende akkers: Sint Catharinadal, de Sint Paulusabdij en de Onze Lieve Vrouwe Abdij. Het kloosterleven gaat tijdens de Biënnale gewoon door. Als bezoeker kun je wel in de kapellen de getijdengebeden en de gezangen bijwonen. Verder word je omgeven door de rust, de stilte en de prachtig verzorgde, bloemrijke natuur in dit gebied.

Waarom hedendaagse beeldende kunst in deze Heilige Driehoek? Er is in het jaar 2000 een stichting opgericht voor het behoud van dit gebied. Behalve het behouden van het spirituele, architectonische en natuurlijke karakter van de Heilige Driehoek, wilde men ook iets doen om het gebied te verduurzamen, aansluitend bij het verleden en gericht op de toekomst. Met name de Sint Paulusabdij en de Onze Lieve Vrouwe Abdij hebben een lange traditie van kunst en kunstambacht. Daarop wordt met deze Biënnales voortgebouwd. De deelnemende kunstenaars hebben niet dezelfde religieuze drijfveren als de broeders en de zusters, maar ze werken met respect hiervoor en leggen een verbinding met het eigentijdse leven. Traditionele geloofsbeleving is de laatste decennia voor vele mensen uit het zicht geraakt, maar de behoefte aan bezinning en zingeving is daarmee niet verdwenen; integendeel. Kunst is hierin een belangrijke rol gaan spelen. Een bezoek aan een tentoonstelling, een concert of een voorstelling maakt ruimte voor het nadenken over je eigen bestaan, en over de zin die je geeft aan wat je meemaakt.

Wij hebben met de voltallige sectieraad voor beeldende kunsten deze biënnale bezocht. Wat ons betreft niets dan lof voor de twee curatoren van deze Biënnale: Hendrik Driessen, voormalig directeur van de Pont in Tilburg, en Rebecca Nelemans, auteur, kunsthistorica en tentoonstellingsmaker. In de buitenruimte

was werk te zien waaraan soms een lichtere, humoristische kant zat, zoals een zelfgebouwd knaloranje vliegtuig van Joost Conijn dat in de bomen hing. Of het werk van Jelle Korevaar, die in een oude waterput een verrassing creëerde voor de mensen die over de putrand keken: een getinkel van water dat drupte op zilveren blaadjes die hierdoor zachtjes bewogen en flonkerden in het wisselende licht.

In de binnenruimtes was de stemming van de werken contemplatiever en, evenals het werk buiten, zeer zorgvuldig geplaatst. Twee werken in albast van Anish Kapoor bijvoorbeeld stonden voor de ramen, waardoor daglicht door het albast heen viel en de ronde vormen die in het midden waren uitgehakt, los in de steen leken te zweven.

Met name in de Sint Paulusabdij waren werken te zien met een specifieke verwijzing naar het religieuze. Het langgerekte tegeltableau *Circumambulatio* van Rabi Korja met 722 tegels in fraaie natuurtinten verwees naar een gewoonte die in veel religieuze stromingen bestaat: het lopen rondom een heilig object, zoals de Kaäba in Mekka, of de loopmeditatie rondom een leegte in het zenboeddhisme. Ook dit tegeltableau was zo in de kloostergang geplaatst dat je eromheen kon lopen.

De *Crucifix Torso II* van Robert Zandvliet hing hoog achter het altaar van de abdij, waar normaalgesproken een sculptuur van de gekruisigde te zien is.

In vier kleine altaarnissen speelde *Martyrs (earth, air, fire, water)*

van videokunstenaar Bill Viola: vier mensen die een soort inwijding lijken door te maken door confrontatie met de oerkrachten van een van de vier elementen. Hierdoor lijken ze in een andere dimensie terecht te komen. De dood? De titel suggereert dit. Alles in deze vier videobeelden voltrekt zich langzaam. De bewegingen van de figuren zijn subtiel en uiterst precies. Je wordt gedwongen om geduld te oefenen en om met een zekere overgave in de beelden te verdwijnen; dit maakt je gevoelig voor de uitdrukkingskracht van de subtiel verlopende veranderingen in deze werken.

In *La veillée au candelou* (De wake bij kaarslicht) van Juliette Minchin voltrekt zich langzaam een transformatie. Een metalen kubus met wanden die met geometrische kruispatronen zijn opengewerkt, wordt zichtbaar onder een langzaam verdwijnende huid van was. De warmte van de brandende kaarsvlammen laat de was langzaam smelten. Het is aangrijpend om te zien hoe de kubus 'opbrandt' en associaties oproept van de overgang van leven naar dood – maar ook van opgaan in licht, in een niet-fysieke toestand.

In het voorjaar van 2020 werd Berlinde De Bruyckere diep geraakt door de mensen die zich in de coronacrisis ontfermden over doodzieke patiënten, die moesten sterven zonder hun verwanten en vrienden om hen heen. Dit zette haar ertoe aan om de figuur van de engel nader te gaan onderzoeken. Het werk *Arcangelo V* (Aartsengel V) lijkt in niets op de verheven engelfiguren die in de voorbije eeuwen zo schitterend zijn verbeeld. Deze aartsengel torent weliswaar hoog boven de bezoeker uit, maar gaat geheel schuil onder een rafelige lap van was en dierenhuid. Ze holt licht voorover en haar voeten zijn vervormd, ongeschikt om echt op te staan. Gaat ze opstijgen? Of gaat ze vallen? Het lijkt alsof deze aartsengel zich het leed van de wereld zo sterk heeft aangetrokken, dat ze zich ermee heeft vereenzelvigd – haar eigen stralende schoonheid transformerend tot verdriet, medelijden en compassie. De werken van Martin en Inge Riebeek hebben voor mij ook een religieuze connotatie. Zij reizen al meer dan tien jaar over de wereld om video's te maken voor hun project *The Essential*, dat inmiddels ruim 500 portretten bevat. In hun werk ontmoet je mensen in hun eigen omgeving die op je af komen, je recht aankijken, en je in een paar minuten iets vertellen dat essentieel is in hun leven. Op deze Biënnale waren zij dubbel vertegenwoordigd. *Hope*, een serie portretten van mensen die hun vertrouwde omgeving hebben moeten verlaten, op de vlucht zijn of willen terugkeren, en *Love Wins*, een serie over de weerbarstige realiteit van een verstoorde kindertijd en het knokken voor een waardig bestaan daarna. "Elk ontmoeting is een sacrament" luidt een tekstfragment uit een middeleeuws minnelied. In het werk van Martin en Inge Riebeek is dit opnieuw te ervaren.

Als ik zou moeten samenvatten wat deze Biënnale me geboden heeft, dan zou ik zeggen: deze prachtige, indringende verzameling werken heeft me het gevoel gegeven dat God in de kunst bij lange na niet dood is; hij heeft alleen véél nieuwe gezichten gekregen.

Namens de sectie beeldende kunsten, Wil Uitgeest

Stichting Kunst in de Heilige Driehoek realiseert elke twee jaar een biënnale van internationale allure. Op de hoogte blijven? U kunt zich inschrijven voor de nieuwsbrief op www.kunstindeheiligedriehoek.nl.

Citaat

De geest wordt alleen op de juiste wijze begrepen als we hem in zijn kracht opvatten, als we ons met hem zo doordringen dat we daardoor praktische mensen worden. De geest is een schepper. Hij heeft de taak, de missie om het materiële bestaan te doordringen, niet het te ontvluchten. Daarom is antroposofische kennis van bovenzinnelijke werelden tegelijk een alleszins realistische levenspraktijk.

En daarom streeft antroposofie ernaar zowel de afzonderlijke wetenschappen, als het kunstzinnige leven, als ook de praktische levensgebieden te bevruchten met wat ze in toevoeging aan de zintuiglijke, materiële wereld vanuit de werkelijkheid van de hogere werelden te zeggen heeft.

Rudolf Steiner op 25 november 1921 in Oslo, in: *Die Wirklichkeit der höheren Welten* (GA 79)

Overleden

De heer W. (Wouter) van der Lek, Oploo, 20 april 2021, 78 jaar

De heer H.P.M. (Bert) Paris, Heerlen, 15 mei 2021, 77 jaar

De heer J.M. (Jacques Michael) Abas, Patmos, 24 mei 2021, 61 jaar

Mevrouw J.C. (Connie) Vink-Stumphius, Bennekom, 6 juni 2021, 88 jaar

De heer D. (Dik) Spaans, Amsterdam, 27 juni 2021, 71 jaar

De heer C.J.M. (Kees) Warmerdam, Zeist, 27 juni 2021, 68 jaar

De heer Y. (Ytsen) Kooistra, Sneek, 7 juli 2021, 81 jaar